ଓଡ଼ିଆ ଆଦିବାସୀ ଉପନ୍ୟାସରେ ସଂସ୍କୃତି

ବର୍ଷା ମିଶ୍ର

ଗବେଷିକା, ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ଓ ସାହିତ୍ୟ ବିଭାଗ, ବିଶ୍ୱଭାରତୀ, ଶାନ୍ତିନିକେତନ, ପଶ୍ଚିମବଙ୍ଗ

ସଂକ୍ଷିପ୍ତସାର :

ଓଡ଼ିଶାରେ ବସବାସ କରୁଥିବା ବାଷଠି ପ୍ରକାରର ଆଦିବାସୀ ସମୁଦାୟଙ୍କ ସଂସ୍କୃତିରେ ଭିନ୍ନତା ପରିଲକ୍ଷିତ ହୋଇଥାଏ । ଲକ୍ଷ୍ୟ କରାଯାଇପାରେ ଯେ ଏମାନଙ୍କ ସାଂସ୍କୃତିକ ଜୀବନ ଖୁବ୍ ନିଆରା । ପ୍ରତ୍ୟେକ ସଂପ୍ରଦାୟର ନୀତିନିୟମ, ଚଳଣି, ପରଂପରା, ଲୋକବିଶ୍ୱାସ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଧରଣର । ଏମାନେ ନିଜର ସଂସ୍କୃତିକୁ ଖୁବ୍ ଗୁରୁତ୍ୱ ପ୍ରଦାନ କରିଥାନ୍ତି । ଯାହାଫଳରେ ଏମାନେ ସ୍ୱତଃ ଅଣଆଦିବାସୀ ସମାଜରେ ନିଜସ୍ୱ ସ୍ୱାତନ୍ତ୍ୟ ରକ୍ଷା କରିବାରେ ସମର୍ଥ । ଆଲୋଚ୍ୟ ପ୍ରବନ୍ଧଟି ମଧ୍ୟରେ ଓଡ଼ିଆରେ ଏଯାବତ୍ ରଚିତ ହୋଇସାରିଥିବା ଆଦିବାସୀ ଉପନ୍ୟାସଗୁଡ଼ିକ ମଧ୍ୟରୁ କେତେକ ଉପନ୍ୟାସକୁ ଗ୍ରହଣ କରାଯାଇଛି । ଉପନ୍ୟାସଗୁଡ଼ିକ ମଧ୍ୟରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଥିବା କେତେକ ଆଦିବାସୀ ସମୁଦାୟଙ୍କ ସଂସ୍କୃତି ସଂପର୍କରେ ଏହା ମଧ୍ୟରେ ଆଲୋଚନା କରାଯାଇଛି ।

ପ୍ରମୁଖ ଶବ୍ଦାବଳୀ : ଆଦିବାସୀ, ଅଣଆଦିବାସୀ, ସଂସ୍କୃତି, ସ୍ୱାତନ୍ତ୍ୟ, ଓଡ଼ିଆ ଉପନ୍ୟାସ, ନାରୀପୁରୁଷ

ଆଦିବାସୀମାନଙ୍କର ଜୀବନ ଓ ସଂସ୍କୃତି ନିଆରା। ଏମାନଙ୍କ ଜୀବନର ଆଭିମୁଖ୍ୟ ଏବଂ ପରଂପରାର ନିଜସ୍ୱ ସ୍ୱାତନ୍ତ୍ୟ ରହିଛି। ସଭ୍ୟ ସମାଜଠୁଁ ଦୂରରେ ଏମାନେ ନିଜର ସମାଜ, ଚଳଣି, ସଂସ୍କୃତି ଗଠନ କରିଛନ୍ତି। ଏଣୁ ସଭ୍ୟ ମଣିଷର ଏମାନଙ୍କ ସଂସ୍କୃତି ସଂପର୍କରେ କୌତୂହଳ ଥାଏ। ଓଡ଼ିଶାରେ ବାଷଠି ପ୍ରକାରର ଆଦିବାସୀ ସମୁଦାୟ ବସବାସ କରନ୍ତି। ଏମାନଙ୍କ ଜୀବନକୁ କେନ୍ଦ୍ରକରି ବହୁ ଓଡ଼ିଆ ଉପନ୍ୟାସ ଏଯାବତ୍ ରଚିତ। ସେଥିରେ ପ୍ରତ୍ୟେକଙ୍କ ସଂସ୍କୃତିର ଭିନ୍ନତା ଦୃଷ୍ଟି ଆକର୍ଷଣ କରେ। ଗୋପୀନାଥ ମହାନ୍ତିଙ୍କ 'ପରଜା', 'ଅମୃତର ସନ୍ତାନ', କାହ୍ନୁଚରଣଙ୍କ 'ବନଗହନର ତଳେ', ଶଶିଭୂଷଣଙ୍କ 'ଆୟା ମାର୍ଗାରେଟ' ପ୍ରଭୃତି ଉପନ୍ୟାସରେ ଆଦିବାସୀ ସଂସ୍କୃତିର ନିଖୁଣ ଚିତ୍ର ରହିଛି। ମାତ୍ର ୧୯୭୦ ମସିହା ପରବର୍ତ୍ତୀ କାଳରେ ରଚିତ ହୋଇଥିବା ଆଦିବାସୀ ଉପନ୍ୟାସଗୁଡିକରୁ ଆଦିବାସୀ ସଂସ୍କୃତି ଏବଂ ତାର ପରିବର୍ତ୍ତିତ ସ୍ୱରୂପକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରାଯାଇପାରେ। ତେବେ ସଂସ୍କୃତି ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ସେହି ବିଶେଷତାଗୁଡ଼ିକ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଓଡ଼ିଆ ଆଦିବାସୀ ଉପନ୍ୟାସଗୁଡିକୁ ଦୃଷ୍ଟିରେ ରଖି ବିଚାର କରାଯାଉ।

ଜନ୍ମମୃତ୍ୟୁ– ଆଦିବାସୀ ସମାଜରେ ଜନ୍ମସଂସ୍କାର ବିଧି ଅଣଆଦିବାସୀ ସମାଜ ଠାରୁ ଭିନ୍ନ। ଓଡିଆରେ 'ପରଜା', 'ଅମୃତର ସନ୍ତାନ' , 'ଆଦିଭୂମି', 'ପଲସା', 'ଜଙ୍ଗଲୀ', 'ରକ୍ତର ରଙ୍ଗ' ପ୍ରଭୃତି ଉପନ୍ୟାସରୁ କନ୍ଧ, ପରଜା, ବଣ୍ଡା, ଲୋଧା ପ୍ରମୁଖ ସମୁଦାୟର ଜନ୍ମ ସଂସ୍କାର ବିଧି ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ସୂଚନା ମିଳେ। ଏହି ବିଧିବିଧାନ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଉଭୟ ଆଦିବାସୀ ନାରୀ ଓ ପୁରୁଷ ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ଭୂମିକା ନିର୍ବାହ କରିଥାନ୍ତି। ଶିଶୁର ନାହିକଟା, ନାମକରଣ ଆଦି ଉତ୍ସବକୁ କନ୍ଧ ଓ ବଣ୍ଡା ସମୁଦାୟର ନାରୀ ଓ ପୁରୁଷ ମିଳିତ ଭାବରେ ପାଳନ କରିଥାନ୍ତି। ଆଦିବାସୀ ସମାଜରେ ପୁତ୍ର ଏବଂ କନ୍ୟା ସନ୍ତାନ ମଧ୍ୟରେ କୌଣସି ପ୍ରଭେଦ ନଥାଏ। ଉଭୟେ ପିତାମାତାଙ୍କ ଆଦର ପାଇଥାନ୍ତି। ଶିଶୁର ପିତା ଯେକୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତି ହୋଇଥାଉନା କାହିଁକି, ନାରୀକୁ ବିବାହ କରିଥିବା ପୁରୁଷ ହିଁ ଉକ୍ତ ଶିଶୁର ପିତା ଭାବରେ ପରିଚିତ ହୁଏ। କନ୍ଧ ଓ ବଣ୍ଡା ସଂପ୍ରଦାୟରେ ଜନ୍ମପରେ ମା' ହିଁ ତା ଶିଶୁର ନାହି କାଟେ ଏବଂ ସପ୍ତାହର ବାର ଅନୁଯାୟୀ ଶିଶୁର ନାମକରଣ

କରାଯାଇଥାଏ। ଅନ୍ୟତ୍ର ମୃତାହ କ୍ରିୟାରେ ସାଧାରଣତଃ ପୁରୁଷମାନେ ହିଁ ଅଂଶ ଗ୍ରହଣ କରିଥାନ୍ତି। କୌଣସି ସଂପ୍ରଦାୟରେ ନାରୀମାନେ ମୃତଶବ ସହିତ ଶ୍ମଶାନକୁ ଯାଇଥିବାର ସୂଚନା ଉପନ୍ୟାସରୁ ମିଳେନାହିଁ। ମୃତଶବକୁ ଶ୍ମଶାନକୁ ନେବା ପୂର୍ବରୁ ନାରୀମାନେ ତାକୁ ବେଢ଼ିବସି ଐକ୍ୟ ବିଳାପ ଏବଂ ମରଣ ସଂଗୀତ ଗାନ କରିଥାନ୍ତି। ଏହାବ୍ୟତୀତ କୌଣସି ଆଦିବାସୀ ନାରୀ ମୃତ୍ୟୁବରଣ କରିବା ପରେ ତାର ସ୍ୱାମୀ ହିଁ ଶବସତ୍କାର କରିବାକୁ ଯୋଗ୍ୟ ବିବେଚିତ ହୋଇଥାଏ। ଏଥିରେ ଗ୍ରାମର କିମ୍ବା ପରିବାରର ଅନ୍ୟ କୌଣସି ସଦସ୍ୟ ହସ୍ତକ୍ଷେପ କରନ୍ତିନାହିଁ। ସଂପ୍ରତି ଆଦିବାସୀ ଉପନ୍ୟାସର ବୃଦ୍ଧି ଘଟିବା ସହିତ ସେମାନଙ୍କ ମୃତାହ ସଂସ୍କାର ବିଧି ସଂପର୍କିତ ବର୍ଣ୍ଣନା ହ୍ରାସ ପାଇଛି। ୧୯୭୦ ମସିହା ପରବର୍ତ୍ତୀ କାଳର ଉପନ୍ୟାସଗୁଡିକରେ ଆଦିବାସୀମାନଙ୍କର ମୃତ୍ୟୁକର୍ମ ସଂପର୍କିତ ବିବରଣୀ ଆଦୌ ନାହିଁ କହିଲେ ଚଳେ।

ବେଶ ପୋଷାକ- ଆଦିବାସୀ ମଣିଷଙ୍କ ପୋଷାକ ସ୍ୱଳ୍ପ ଓ ସଂକ୍ଷିପ୍ତ। ଫୁଙ୍ଗୁଳା ଶରୀର ହିଁ ସେମାନଙ୍କ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ବୃଦ୍ଧି କରେ। ସରଳ ନିରାଡ଼ମ୍ବର ବେଶଭୂଷାରେ ସେମାନଙ୍କ ଲାଳିତ୍ୟ ପ୍ରକାଶିତ। ବେଶପୋଷାକରେ ସେମାନେ କୃତ୍ରିମତାର ଆଶ୍ରୟ ନିଅନ୍ତି ନାହିଁ। ପ୍ରକୃତି ସେମାନଙ୍କ ପୋଷାକ ପରିଚ୍ଛେଦର ଆଧାର। ଉପନ୍ୟାସଗୁଡ଼ିକରୁ ପରଜା, କନ୍ଧ, ବଣ୍ଡା ,ଡମ ଆଦି ସମୁଦାୟର ନରନାରୀଙ୍କ ପୋଷାକ ସଂପର୍କରେ ବର୍ଣ୍ଣନା ରହିଛି। ପରଜା ନରନାରୀମାନେ ଗାମୁଛା, କସ୍ତା ଧୋତି, ଲୁଗା ବା ପାଂଚିଆ, ଖଦି ପରିଧାନ କରନ୍ତି। ଡମ ଓ କନ୍ଧ ନରନାରୀମାନେ କାଛିଆ ଓ ଲୁଗା ଏବଂ ବଣ୍ଡା ନାରୀମାନେ ତିନିଫୁଟ ଲମ୍ବ ଓ ଫୁଟେ ଓସାରର 'ରିଙ୍ଗା' ପିନ୍ଧିବାକୁ ଭଲପାନ୍ତି ଓ ପୁରୁଷମାନେ ଗୋସି ବା ଲୁଗା ପରିଧାନ କରିଥାନ୍ତି। ଅଧିକାଂଶ ସଂପ୍ରଦାୟର ଉଭୟ ନାରୀପୁରୁଷମାନେ ତମ୍ବା, ପିତ୍ତଳ, ସୁନା, କାଚ, ରସ, ପଥର, ଆଲୁମିନିୟମ, ପ୍ଲାଷ୍ଟିକ ପ୍ରଭୃତି ଧାତୁ ନିର୍ମିତ ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାରର ଗହଣା ଲଗାନ୍ତି। ନାରୀମାନେ ମୁଣ୍ଡରେ ଅଳସି, କୁସୁମ, ଜଡ଼ା ଆଦି ତେଲ ଲଗାଇ ବିଭିନ୍ନ ଜଙ୍ଗଲୀ ଫୁଲରେ କେଶକୁ ସଜାଇଥାନ୍ତି। ମାତ୍ର ବଣ୍ଡା ନାରୀ ମୁଣ୍ଡରେ କେଶ ରଖନ୍ତି ନାହିଁ। ଏହିକାରଣରୁ ଏମାନେ ମୁଣ୍ଡକୁ ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାରର ମାଳି, ପତ୍ର, ପଟି ଦ୍ୱାରା ସଜାଇଥାନ୍ତି। ଏହାବ୍ୟତୀତ ଆଦିବାସୀ ମଣିଷମାନେ ବିଭିନ୍ନ ଜଙ୍ଗଲ ଜାତ ଦ୍ରବ୍ୟ ପରିଧାନ କରିବା ସହିତ ନିଜକୁ ସେଥିରେ ସଜାଇବାକୁ ଭଲ ପାଆନ୍ତି।

ଖାଦ୍ୟପେୟ- ଆଦିବାସୀ ଜୀବନରେ ଖାଦ୍ୟ ସଂଗ୍ରହ ଏକ ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ କାର୍ଯ୍ୟ। ପ୍ରତ୍ୟେକ ଦିନ ସେମାନେ ଜଙ୍ଗଲରୁ ଖାଦ୍ୟ ଓ ଜଳେଣି ସଂଗ୍ରହ କରିଥାନ୍ତି। ଉପନ୍ୟାସରେ ବିଭିନ୍ନ ସମୁଦାୟର ନରନାରୀମାନେ ବଣର ଫଳମୂଳ, କନ୍ଦା, ଆମ୍ବ ଓ ତେନ୍ତୁଳି ମଂଜି ଶସ, ମହୁଲ, ଉଇ, ମହୁପୋକ, କାଇଡିମ୍ବ ଓ କାଇ, ଝରିପୋକ, ମାଂସ, ମଦ, ଶାଗ, କନ୍ଦମୂଳ, ଡିମ୍ବ, ଭାତ, ମାଣ୍ଡିଆ ତୂନା ଇତ୍ୟାଦି ଖାଦ୍ୟପାନୀୟ ଖାଉଥିବାର ଚିତ୍ର ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ। ଉପନ୍ୟାସରେ ଜଙ୍ଗଲ କ୍ଷୟ, ବିସ୍ଥାପନ ସମସ୍ୟା ଆଦି କେତେକ କାରଣ ଯୋଗୁଁ ସେମାନେ ଚା, ପରଟା, ସୁଜି ହାଲୁଆ,ବିରିବରା ଇତ୍ୟାଦି ଆଧୁନିକ ଖାଦ୍ୟ ପ୍ରତି ମନ ବଳାଇଛନ୍ତି। ଏହା ସେମାନଙ୍କର ସଭ୍ୟ ସମାଜ ପ୍ରତି ଆକର୍ଷଣକୁ ଦର୍ଶାଏ।

ପର୍ବପର୍ବାଣି- ଆଦିବାସୀ ସଂସ୍କୃତିର ଏକ ଅଙ୍ଗ ହେଉଛି ପର୍ବପର୍ବାଣି। ଏଥିରେ ଉଭୟ ନାରୀପୁରୁଷ ର୍ନିବିଶେଷରେ ଅଂଶ ଗ୍ରହଣ କରନ୍ତି। ଉପନ୍ୟାସରୁ ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରମୁଖ ସଂପ୍ରଦାୟରେ ପ୍ରଚଳିତ ପର୍ବପର୍ବାଣିର ସୂଚନା ମିଳେ। ମାଘ, ଚୈତ, ପୁଷ, ଦଶହରା, ଦିଆଲି, ମେରିଆ, ପ୍ରେତଘଉଡା, ବାଲିକଢା ଇତ୍ୟାଦି ପର୍ବ ଦିନରେ ନାରୀମାନେ ଘରେ ରହି ବିଭିନ୍ନ ଶସ୍ୟ ପେଷିବା, ଗୃହକୁ ସଜାଇବା ଓ ସଫାସୁତରା କରିବା, ନୃତ୍ୟଗୀତରେ ବିଭୋର ହେବା ଆଦି କାର୍ଯ୍ୟ କରିଥାନ୍ତି। ଚଇତ ବା ଟୋକୀଘିଚା ପର୍ବରେ ଅଧିକାଂଶ ସମୁଦାୟରେ ବିବାହର ଆୟୋଜନ କରାଯାଇଥାଏ। ଏହି ପର୍ବରେ ପୁରୁଷମାନେ ଶିକାର ନ ପାଇ ଖାଲି ହାତରେ ଫେରିଥିଲେ ଗ୍ରାମର ନାରୀମାନେ କାଦୁଅ ଓ ଗୋବର ଫିଙ୍ଗି ସେମାନଙ୍କୁ ଅପମାନିତ କରିଥାନ୍ତି। ଏହାବ୍ୟତୀତ ପ୍ରତ୍ୟେକ ପର୍ବପର୍ବାଣିରେ ଉଭୟ ନାରୀପୁରୁଷ ନିର୍ବିଶେଷରେ ମଦ୍ୟପାନ କରିଥିବାର ଲକ୍ଷ୍ୟ କରାଯାଇପାରେ।

ନୃତ୍ୟଗୀତ- ଆଦିବାସୀ ଜୀବନର ଅବିଚ୍ଛେଦ୍ୟ ଅଙ୍ଗ ହେଉଛି ନୃତ୍ୟଗୀତ। ବିଭିନ୍ନ ପର୍ବପର୍ବାଣି, ଯାନିଯାତ୍ରା, ବିବାହ ଉତ୍ସବ ଇତ୍ୟାଦି ଦିନରେ ଏମାନେ ନିଜର ଆନନ୍ଦମୟତାକୁ ନାଚଗୀତ

ମାଧ୍ୟମରେ ପ୍ରଦର୍ଶନ କରିଥାନ୍ତି। ଅନ୍ତରର ପ୍ରେମଭାବନାକୁ ପ୍ରକାଶ କରିବାର ମାଧ୍ୟମ ଭାବରେ ଆଦିବାସୀ ନରନାରୀ ନୃତ୍ୟଗୀତକୁ ଗ୍ରହଣ କରିନେଇଛି। ଏହାବ୍ୟତୀତ କର୍ମକ୍ଷେତ୍ରରେ ଶ୍ରମଲାଘବ ପାଇଁ ଏମାନେ ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାରର ପ୍ରେମଗୀତ , ଲୋକଗୀତ ଗାନ କରିଥିବାର ଚିତ୍ର ଉପନ୍ୟାସରେ ରହିଛି। ଏହାଦ୍ୱାରା ସେମାନେ କ୍ଲାନ୍ତି ଦୂର କରିବା ସହିତ ଆନନ୍ଦ ଲାଭ କରିଥାନ୍ତି। ଏଣୁ କର୍ମବ୍ୟସ୍ତତାରୁ ବର୍ତ୍ତିବା ପାଇଁ ଉଭୟ ନାରୀପୁରୁଷମାନେ ଗୀତ ଗାଉଥିବାର ବୁଝାପଡେ। ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ସ୍ୱରୂପ ଉପନ୍ୟାସରେ କର୍ମରତା ଲୋଧା ରମଣୀମାନେ ଗାଇଉଠିଛନ୍ତି –

"ଚୈତ ବୈଶାଖ ମାସେ,/ ନଦୀ ବହେ ରସେ ରସେ / ଧାକିକି ଫୁଲ / ଫୁଟେ ମାଘ ମାସେ, / ବଡରିଜ ଫୁଲ / ଗେଲେ ମାଘ ମାସେ," (ମହାପାତ୍ର ରାଧାମୋହନ, ରକ୍ତର ରଂଗ, ପୃଷ୍ଠା – ୯୨)।

ବୃତ୍ତି- ଆଦିବାସୀମାନଙ୍କର ମୁଖ୍ୟ ବୃତ୍ତି ହେଉଛି ଚାଷ। ସେମାନେ ଉଭୟ ନାରୀ ଓ ପରୁଷ ନିର୍ବିଶେଷରେ ଚାଷକାର୍ଯ୍ୟ କରିଥାନ୍ତି। ପ୍ରତ୍ୟେକ ସଂପ୍ରଦାୟରେ ନାରୀମାନେ ଗୃହ କାର୍ଯ୍ୟ ସୁଚାରୁଭାବରେ ତୁଲାଇବା ସହିତ କାଠହଣା, ବ୍ୟବସାୟ, ଜଙ୍ଗଲରୁ ଖାଦ୍ୟ ଅନ୍ୱେଷଣ , ଚାଷକାର୍ଯ୍ୟ, ସ୍ୱାମୀ ସେବା, ପରିବାରର ଦାୟିତ୍ୱ ବହନ ପ୍ରଭୃତି କାର୍ଯ୍ୟ କରିଥାନ୍ତି। ସଂପ୍ରତି ଜଙ୍ଗଲଜାତ ଦ୍ରବ୍ୟ, ଶିକାର ଆଦି ଉପରେ ସରକାରଙ୍କ କଟକଣା ଏବଂ ଅର୍ଥାଭାବ ଫଳରେ ସେମାନେ ନିଜର ପାରଂପରିକ ବୃତ୍ତି ବଦଳରେ କମ୍ପାନୀରେ ଚାକିରୀ, କୁଲିଭୁତି, ମାଟିଖୋଳା, ରାସ୍ତାକାର୍ଯ୍ୟ, ଆୟା କାର୍ଯ୍ୟ, ଦେହ ବ୍ୟବସାୟ, ରାଜନୀତି ଇତ୍ୟାଦି କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଥିବାର ଚିତ୍ର ଉପନ୍ୟାସରେ ଦେଖିବାକୁ ମିଳିଛି। ଏହାବ୍ୟତୀତ ପୁରୁଷମାନେ ମୁଖ୍ୟତଃ ଚାଷ କାର୍ଯ୍ୟ, ଶିକାର, ଗୋଡି କାର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରମୁଖ କରୁଥିବାର ଲକ୍ଷ୍ୟ କରାଯାଇପାରେ।

ପ୍ରେମ- ଆଦିବାସୀମାନଙ୍କ ପାଇଁ ପ୍ରେମ ହେଉଛି ବିବାହର ପ୍ରଥମ ସୋପାନ। ଓଡ଼ିଆ ଆଦିବାସୀ ଉପନ୍ୟାସରେ ସୁନା ଓ ବାୟା, ଜିଲି, ବାଗ୍ଲା ଓ କାଜୋଡି, ବେଶୁ କନ୍ଧ ଓ ପୁବୁଲି, ଦିଉଡୁ - ପୁଯୁ, ଶକୁନ୍ତଳା ଓ ଅରୁଣ, ସତ୍ୟବ୍ରତ ଓ ସଉରୀ, ଉମା ଓ ଶୁକ ପ୍ରମୁଖ ଚରିତ୍ରଙ୍କ ମଧ୍ୟସ୍ଥ ପ୍ରେମର ଚିତ୍ର ଫୁଟିଉଠିଛି। ପ୍ରେମ ପ୍ରତି ଥିବା ସେମାନଙ୍କ ମନୋଭାବ, ଚିନ୍ତାଚେତନା, କର୍ତ୍ତବ୍ୟ, ତ୍ୟାଗ ଆଦି ସଂପର୍କରେ ବହୁ ବିବରଣୀ ଉପନ୍ୟାସଗୁଡ଼ିକରେ ସ୍ଥାନିତ। ଏହି ପ୍ରେମ ସ୍ୱାଭାବିକ, ଦାମ୍ପତ୍ୟ ଏବଂ ବାତ୍ସଲ୍ୟ ଆଦି ତିନୋଟି ସ୍ତରରେ ଦେଖିବାକୁ ମିଳିଛି। ଆଦିବାସୀ ମଣିଷଙ୍କ ପାଖରେ ଦେହ ଅପେକ୍ଷା ମନର ପ୍ରାଧାନ୍ୟ ଅଧିକ। ଏଣୁ ସେ ଜଣଙ୍କ ପାଖରେ ମନ ଓ ହୃଦୟକୁ ସମର୍ପି ସାରିବା ପରେ ତା ନିକଟରେ କୌଣସି ଲଜ୍ଜା ପ୍ରକାଶ ପାଇ ନାହିଁ। ଦାମ୍ପତ୍ୟ ଜୀବନରେ ଶାରୀରିକ ସଂପର୍କ ବନ୍ଧନର ଏକ ସେତୁ। ଯେତେବେଳେ ତାହା ଭାଙ୍ଗିଯାଏ ମଣିଷ ମୂଲ୍ୟବୋଧ, ମାନବିକତାର ଦ୍ୱାହିରେ ଧରି ରଖେ ତାର ଅସମର୍ଥ ସଙ୍ଗୀକୁ। ଶରୀରର ଆହ୍ୱାନ କେତେ ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ତାହା ଏଥିରୁ ଜଣାପଡ଼େ।

ବିବାହ - ଆଦିବାସୀମାନଙ୍କ ପାଇଁ ବିବାହ ସବୁଠାରୁ ବଡ଼ ଅନୁଷ୍ଠାନ। ଉପନ୍ୟାସରେ ରାଜିରୁଜା, ଉଦୁଲିଆ, ଝିକାଟଣା, ପ୍ରସ୍ତାବପକା, ମହଲା ଦହଲା ପ୍ରଭୃତି ପାରଂପରିକ ବିବାହ ରୀତିର ଚିତ୍ର ଦେଖିବାକୁ ମିଳିଛି। ବିବାହ ପୂର୍ବରୁ ପ୍ରତ୍ୟେକ ସମାଜରେ ଉଭୟ ବରକନ୍ୟାଙ୍କ ମତ ଲୋଡାଯାଇଥାଏ। କନ୍ଧ ସମାଜରେ କନ୍ୟା ବର ଘରୁ ଆସିଥିବା ମଦ୍ୟପାନ କରି ନିଜର ସମ୍ମତି ଜଣାଇଥାଏ। ଏହାବ୍ୟତୀତ ଅଧିକାଂଶ ସଂପ୍ରଦାୟରେ ବିବାହ ସମୟରେ ବରଘର କନ୍ୟାଘରକୁ କନ୍ୟାସୁନା ଦେବାର ପ୍ରଥା ପ୍ରଚଳିତ। ଉଭୟ ନାରୀପୁରୁଷମାନେ ପରସ୍ପରର କେତେକ ବିଶିଷ୍ଟ ଦିଗ ପ୍ରତି ଧ୍ୟାନ ଦେଇଥାନ୍ତି। ଯଥା ନାରୀର କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ ଶକ୍ତି ଥିବ, ସୁସ୍ଥ ସବଳ ସନ୍ତାନ ଜନ୍ମ କରିବାର କ୍ଷମତା ଥିବ, ପରିବାରର ଓ ସ୍ୱାମୀର ଦାୟିତ୍ୱ ନେବାକୁ ସକ୍ଷମ ହୋଇଥିବ ଇତ୍ୟାଦି ଦିଗ ପ୍ରତି ପୁରୁଷମାନେ ନଜର ଦେଇଥାନ୍ତି। ଅନୁରୂପ ଭାବରେ ପୁରୁଷର ଶାରୀରିକ ଗଠନ, କାର୍ଯ୍ୟକ୍ଷମତା, ଶାରିରୀକ ଶକ୍ତି ତଥା ରୋଜଗାର ପ୍ରଭୃତି ଦିଗ ପ୍ରତି ନାରୀମାନେ ଦୃଷ୍ଟି ଦେଇଥାନ୍ତି। ପୁରୁଷର ପ୍ରତାରଣା ତଥା ନାରୀର ଆଳସ୍ୟ, ଅକ୍ଷମତା, କାର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରତି ଅବହେଳା ଇତ୍ୟାଦି କାରଣ ଯୋଗୁଁ ବିଶେଷତଃ ଆଦିବାସୀ ସମାଜରେ ବିବାହ ବିଚ୍ଛେଦ ହୋଇଥାଏ। ଏଣୁ ଆଦିବାସୀ ନାରୀ କର୍ମପ୍ରବୀଣା ହେବାକୁ ପ୍ରୟାସ କରିଥାଏ। ଆଦିବାସୀ ସମାଜରେ ସ୍ୱାମୀ ପରିତ୍ୟକ୍ତା ବା ବିଧବା ନାରୀମାନେ ନିର୍ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱରେ ଦ୍ୱିତୀୟ ବିବାହ କରିବାର ପ୍ରଥା ପ୍ରଚଳିତ। ଅଣ

ଆଦିବାସୀ ସମାଜ ପରି ଏମାନଙ୍କ ସମାଜରେ ବିଧବା ନାରୀ ଅଶୁଭ ବା ଅସହାୟା ନୁହେଁ। ସଂପ୍ରତି ଏହି ବିବାହ ରୀତିରେ ବହୁ ପରିବର୍ତ୍ତନ ପରିଲକ୍ଷିତ ହେଲାଣି। ଏଣୁ ଆଦିବାସୀ ନରନାରୀମାନେ ମନ୍ଦିର ଏବଂ କୋର୍ଟ ବିବାହ କରିଥିବାର ଚିତ୍ର ଉପନ୍ୟାସରୁ ଦେଖିବାକୁ ମିଳିଛି।

ଲୋକବିଶ୍ୱାସ - ଆଦିବାସୀ ସମାଜ ଓ ସଂସ୍କୃତି ବହୁ ବିଶ୍ୱାସ ସହିତ ଜଡ଼ିତ। ବିଶେଷକରି ନାରୀକୁ ଆଧାର କରି ବହୁ ଲୋକବିଶ୍ୱାସ ବିଭିନ୍ନ ସଂପ୍ରଦାୟରେ ପ୍ରଚଳିତ। ନାରୀକୁ ଆଧାର କରି ଆତ୍ମା, ଡାହାଣୀ, ଗର୍ଭସ୍ଥ ସନ୍ତାନକୁ ପୁତ୍ରରେ ପରିଣତ କରାଇବା, ବଣ୍ଡା ନାରୀମାନେ ମୁଣ୍ଡରି ହେବା, ନରବଳୀ ପ୍ରଥା, ବର୍ଷା ପାଇଁ କଅଁଳା ଶିଶୁ କନ୍ୟାକୁ ଗ୍ରାମ ଠାକୁରାଣୀଙ୍କୁ ସମର୍ପିବା, ଧରିତ୍ରୀ ଦେବତାଙ୍କୁ ଶାନ୍ତ ଓ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ କରିବା ଲାଗି ନରବଳୀ ଦେଇ ଜମିରେ ମଣିଷ ରକ୍ତ ଅର୍ପଣ କରିବା ପ୍ରଭୃତି ବହୁ ବିଶ୍ୱାସ ଆଦିବାସୀ ସମାଜରେ ପ୍ରଚଳିତ ଥିବାର ସୂଚନା ଉପନ୍ୟାସରୁ ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ। ଏହାବ୍ୟତୀତ ଗୁଣିଗାରେଡ଼ି, ପଶୁବଳୀ, ଅପଦେବତା, ଭୂତପ୍ରେତ ପ୍ରଭୃତି ବିଶ୍ୱାସ ମଧ୍ୟ ଅଧିକାଂଶ ସଂପ୍ରଦାୟରେ ପ୍ରଚଳିତ।

ଆଦିବାସୀମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଏକତାର ଭାବନା ଦେଖା ଦେଇଥାଏ। ପରସ୍ପରକୁ ସହଯୋଗ କରିବା ଏବଂ ଏକତ୍ର ମିଳିମିଶି ରହିବା ଏମାନଙ୍କର ସ୍ୱତନ୍ତ୍ରତାକୁ ଦର୍ଶାଇଥାଏ। ଏମାନଙ୍କ ସମାଜରେ ଗୋଟିଏ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ବାସସ୍ଥାନ ରହିଥାଏ। ଏଥିରୁ ସେମାନଙ୍କ ଭାଷା ଓ ସାମୂହିକ ଭାବନାକୁ ଜାଣିହୋଇଥାଏ। ପ୍ରତ୍ୟେକ ଆଦିବାସୀ ସଂପ୍ରଦାୟର ଜଣେ ମୁଖିଆ ଥାନ୍ତି। ସମାଜର ଅନୁଭବୀ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ ନେଇ ଗୋଟିଏ ସମିତି ଗଠନ କରାଯାଇଥାଏ। ସଂପ୍ରଦାୟର ସୁବିଧା, ଅସୁବିଧାରେ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଉଚିତ୍ ମାର୍ଗନିର୍ଦ୍ଦେଶ କରିବା ଏହି ସମିତିର ମୁଖ୍ୟ କାମ। ଏମାନେ ଦୋଷ କରିଥିବା ବ୍ୟକ୍ତିର ଦଣ୍ଡ ନିର୍ଦ୍ଧାରଣ କରିଥାନ୍ତି। ସାଧାରଣତଃ ଆଦିବାସୀମାନେ ଶିକ୍ଷାଠାରୁ ଦୂରରେ ରହିଥାନ୍ତି। ସଂପ୍ରତି ଆଦିବାସୀମାନଙ୍କ ଉନ୍ନତି ବିଧାନ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ସରକାର ବହୁ ଶିକ୍ଷାନୁଷ୍ଠାନ ଓ ପ୍ରକଳ୍ପ ବା ଯୋଜନା ଗଢି ସେମାନଙ୍କୁ ଶିକ୍ଷିତ କରିବାର ପ୍ରଚେଷ୍ଟା କରୁଛନ୍ତି। ଆଦିବାସୀମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଏକତାର ଭାବନା ଦେଖା ଦେଇଥାଏ। ପରସ୍ପରକୁ ସହଯୋଗ କରିବା ଏବଂ ଏକତ୍ର ମିଳିମିଶି ରହିବା ଏମାନଙ୍କର ସ୍ୱତନ୍ତ୍ରତାକୁ ଦର୍ଶାଇଥାଏ। ଏଣୁ କୁହାଯାଇପାରେ ଯେ ଆଦିବାସୀ ସମାଜର ସଂସ୍କୃତି ହିଁ ସେମାନଙ୍କ କର୍ମପ୍ରବଣତା ଓ ସାମାଜିକ ସ୍ୱରୂପକୁ ସ୍ପଷ୍ଟ କରିବାରେ ମୁଖ୍ୟ ସହାୟକ।

ସହାୟକ ଗ୍ରନ୍ଥସୂଚୀ :

୧. ଚାନ୍ଦ, ଶ୍ରୀମତୀ ଅଳକା, ଆରଣ୍ୟକର ଇତିବୃତ୍ତ : ଆଦିବାସୀ ଜୀବନ ଓ ସଂସ୍କୃତି, ଇମେଜ ପବ୍ଲିକେଶନ୍ସ, ୪୩୨୩ ସି, ଲୁଇସ୍ ରୋଡ୍, ଭୁବନେଶ୍ୱର – ୭୫୧୦୦୨, ପ୍ରଥମ ପ୍ରକାଶନ - ୨୦୦୨।

୨. ଦାସ, ଡ. ସୁଲୋଚନା, ଓଡ଼ିଆ ଉପନ୍ୟାସରେ ଆଦିବାସୀ ଜୀବନଚର୍ଯ୍ୟା, ବିଦ୍ୟାପୁରୀ, ବାଲୁବଜାର, କଟକ, ପ୍ରଥମ ପ୍ରକାଶ – ୨୦୧୫।

୩. ପ୍ରଧାନ, ବିପ୍ଳବ ରଂଜନ, ଗୋପୀନାଥ ମହାନ୍ତିଙ୍କ ଉପନ୍ୟାସରେ ଆଦିବାସୀ ସଂସ୍କୃତି ଓ ଭାଷା, ଅନୁପମା ମିଡ଼ିଆ ହାଉସ୍, ପ୍ଲଟ ନଂ ୭୫, ସୂର୍ଯ୍ୟନଗର, ୟୁନିଟ୍ – ୭, ଭୁବନେଶ୍ୱର, ପ୍ରଥମ ପ୍ରକାଶନ - ୨୦୨୦।

୪. ମେହେର, ଡ. ରଘୁନାଥ, ଦକ୍ଷିଣ ଓଡ଼ିଶାର ଆଦିବାସୀ ସଂସ୍କୃତି, ସାହିତ୍ୟ ଶ୍ୱେତପଦ୍ମା, ଭୁବନେଶ୍ୱର, ପ୍ରଥମ ପ୍ରକାଶ – ୨୦୧୦।

୫. ପ୍ରଧାନ, ସବିତା, ଉପନ୍ୟାସର ଅବବୋଧ, ଅଗ୍ରଦୂତ, କଟକ, ପ୍ରଥମ ପ୍ରକାଶ -୨୦୦୪।

୬. ପ୍ରଧାନ, ମନୋରଂଜନ ଓ ପ୍ରଧାନ, ସବିତା, ଉପନ୍ୟାସର ଗ୍ରନ୍ଥସୂଚୀ, ଅଗ୍ରଦୂତ, କଟକ, ପ୍ରଥମ ପ୍ରକାଶ – ୧୯୮୭।

୭. Chaudhary, S.N. , Tribal Women Yesterday, Today And Tomorrow, Rawat Publications , Satyam Apts, Sector 3, Jawahar Nagar, Jaipur 302004 (India), 2015.

୮. Clark, Kate, Women In Russia, First Edition 1994.

୯. De, Debasree, A History of Adivasi Women in Post – Independence Eastern India, Saga Publications Inc, Los Angeles, London, New Delhi, First Published 2018.

୧୦. ଓଡ଼ିଶାର ଆଦିବାସୀ (The Tribes of Odissa), କୋରାପୁଟ ଜିଲ୍ଲା ସାମ୍ବାଦିକ ସଂଘ, ଅଗଷ୍ଟ ୧୨, ୨୦୦୪